

УДК 327.8+339.1+549.211

В.І. Татарінцев, кандидат геолого-мінералогічних наук,
заступника директора – керівник відділу експертизи алмазів
E-mail: tat@gems.org.ua

Державний гемологічний центр України
вул. Дегтярівська, 38-44, Київ, 04119, Україна

Тіньова сторона торгівлі діамантами. Чи є конфліктні діаманти тільки африканською проблемою?

DOI: [https://doi.org/10.53036/2025-1-2\(119-120\)-3](https://doi.org/10.53036/2025-1-2(119-120)-3)

У хронологічному порядку розглянуто і проаналізовано історію створення Кімберлійського процесу (КП) та походження терміна «конфліктні діаманти». Охоплено період від 90-х років XX століття до січня 2003 року – дати початку роботи КП на міжнародному рівні. В основу аналізу покладено архівні матеріали ООН, під егідою якої був створений КП, та правозахисних організацій «Global Witness» і «Partnership Africa Canada», які безпосередньо брали участь у становленні КП, а також «Human Rights Watch», що розслідує та висвітлює порушення прав людини у всіх кутках світу. Показано, що визначення терміна «конфліктні діаманти» грає ключову роль у діяльності КП. Наведено аргументи, що конфліктні діаманти – це не тільки африканська проблема, вона носить глобальний характер, має міжнародні наслідки, стосується, крім повстанців, ще й постачальників, торговців, усіх, хто обробляє, експортує та імпортує діаманти, застосовує їх для досягнення політичних цілей, має приховане значення для всієї діамантової галузі світу.

Ключові слова: Кімберлійський процес, конфліктні діаманти, ринок, незаконна діяльність, Африка.

Вступ

Тематиці конфліктних діамантів* присвячено дуже багато публікацій, пов'язаних з Кімберлійським процесом (далі – КП) – міжнародним органом, створеним з метою розриву зв'язків між торгівлею необробленими діамантами та збройними конфліктами. Конфліктними в документах КП називають діаманти, які використовуються повстанськими рухами або їх союзниками для фінансування збройних дій, спрямованих на повалення законних урядів. Повстанці отримують зброю за рахунок торгівлі діамантами або обміну діамантами на зброю, вбивають мирних грома-

дян – незалежних старателів та місцевих жителів, які заважають їм добувати діаманти на розсипових родовищах, здійснюють військові операції для захоплення територій розташування родовищ і захоплення влади. Проливається кров. Тому разом з терміном «конфліктні діаманти» часто застосовують також термін «криваві діаманти».

Діяльність КП розпочалась у 2003 році. Основоположим документом КП, який регулює цю діяльність, є сертифікаційна схема КП (далі – ССКП). Членство країн у КП добровільне. Пропуском до членства є бажання і можливість країни-кандидата виконувати всі мінімальні вимоги КП, закладені у

ССКП. Крім ССКП, діяльність КП за всіма питаннями регулюється певними правилами, які запроваджуються відповідними Адміністративними рішеннями (далі – АР). Ці АР і сама ССКП безперервно вдосконалюються. Визначення терміна «конфліктні діаманти» займає центральне місце у ССКП. Від правильного формулювання і розуміння цього терміна залежать усі дії КП та, взагалі, існування цього органу. Майже з самого початку діяльності КП йдуть безперервні дискусії щодо вдосконалення дефініції терміна та надаються пропозиції з розширення його первинного змісту, який обмежується тільки повстанськими рухами.

*Термін «діамант» згідно з рекомендаціями Українського мінералогічного товариства в українській мові означає назву мінералу, що вживається аналогічно терміну «алмаз» у російській мові (Кваснинця, 2024, с. 7).

За більше ніж 20 років існування КП у світі сталося дві події, завдяки яким дискусія набула загострення. Це – розстріл мирних громадян – старателів урядовими військами Зімбабве на діамантовому родовищі Маранге у 2008 році і війна росії проти України, розпочата у 2014 році та широко розгорнута у 2022 році. У першому випадку кров проливалась через діаманти внаслідок репресивних дій законного уряду Зімбабве, а не внаслідок дій повстанців. У другому випадку кров проливається так само не внаслідок дій повстанців, а внаслідок дій уряду росії, який залучає діаманти для фінансування своєї збройної агресії проти України. Вбивають не діаманти, а особи, які ними володіють та їх використовують.

Пропозиції України, надані керівництву КП на відповідних засіданнях КП щодо розширення первинного змісту терміна «конфліктні діаманти» на діаманти, які використовуються для фінансування збройної агресії одного учасника КП до іншого, а також такі, заради яких державні органи вбивають кустарів-старателів, зустріли передбачений опір з боку росії та її прибічників, які одногласно та однаковими словами в численних листах, адресованих до голів КП (Ботсвана, Зімбабве, ОАЕ), повторювали як мантру слово «політизація» щодо проєктів України. Завдяки цьому та внаслідок правила КП щодо консенсусного прийняття рішень просування в напрямку мирних ініціатив України поки ще не настало. Одним з аргументів представників деяких африканських країн, які допомагають Росії, став вислів, що КП створено «для Африки» і термін «конфліктні діаманти» не може стосуватися неафриканських проблем і конфліктів інших, ніж збройні дії повстанців та їх союзників проти законних урядів.

Основна частина

Розглянемо, чи дійсно питання конфліктних діамантів стосується тільки Африки або є ще щось, що виходить за ці рамки. Звернемося до історії створення КП та історії терміна «конфліктні діаманти», які можна відслідкувати за архівними матеріалами ООН та деякими іншими джерелами інформації.

Окремі історичні матеріали вже були розглянуті нами раніше (Татарінцев,

2019). Термін «конфліктні діаманти» виник у 90-х роках XX століття за часів жорстоких військових протистоянь, які існували на територіях ряду африканських країн, таких як Ангола, Демократична Республіка Конго, Кот-д'Івуар, Ліберія та Сьєрра-Леоне. Збройні конфлікти нещодавно відбувались в Анголі та Зімбабве і зараз йдуть у Центральній-Африканській Республіці. Локальні збройні інциденти також відбуваються у наші часи в Малі та деяких інших країнах Африки, зокрема за участі російських «вагнеровських» угруповань, які допомагають урядам боротися з власним незадоволеним населенням, а також здійснювати контроль над діамантовими і золотими копальнями, зокрема, шляхом вбивств аборигенів-старателів та подальшого вивезення діамантів і золота до росії (Челяк, 2025).

Значна частина нелегальних операцій 90-х років з діамантами здійснювалась ліванськими торговцями, які живуть в Західній Африці і для яких торгівля цими діамантами ще з 50-х років XX століття була основою «ліванського» бізнесу і сферою підпільних політичних дій. У таємних торгових операціях з діамантами були задіяні терористичні організації типу «Аль-Каїда», повстанські рухи, окремі мафіозні структури, а також агенти-скупники відомої корпорації «Де Бірс» та російської мафії (*Інформаційний центр ООН*, б. д.). За часів громадянських війн та міждержавних конфліктів в африканських країнах внаслідок кривавих дій, пов'язаних з діамантами, загинуло більше 2 млн цивільних людей, ще більше отримали каліцтва та/або були змушені покинути свої домівки й опинилися у злиднях.

За матеріалами Форуму глобальної політики (GPF – Global Policy Forum) – незалежного спостерігача та консультативного радника ООН, у 90-х роках Африка була основним постачальником діамантів на світовий ринок, з яких близько 25 % знаходились поза «білого ринку» і використовувались для відмивання грошей, купівлі наркотиків, зброї, інших товарів, або їх просто вкрали (*Partnership Africa Canada*, 2006). У цьому списку кримінальне постачання зброї в обмін на діаманти займає окреме і значуще місце. Однією з найбільш криміналізованих країн була Ангола з її корумпованою владою та партією УНІТА

(UNITA, від португальського *União Nacional para a Independência Total de Angola* – Національний союз за повну незалежність Анголи), створеною на основі збройного повстанського руху під керівництвом Жонаса Савімбі.

З кінця 1980-х років УНІТА мала переважний контроль над основними родовищами діамантів Анголи і брала активну участь у міжнародному діамантовому бізнесі. У період з 1992 по 1994 рік УНІТА контролювала 90 % експорту діамантів Анголи. У 1996–1997 роках УНІТА виробляла близько двох третин усіх діамантів, які добували в Анголі. У 1998 році влада повернула до себе значну частину джерел видобування діамантів. При цьому, за інформацією британської правозахисної організації «Global Witness», опублікованою у звіті «A Rough Trade» від 1 грудня 1998 року (Global Witness, 1998), активну роль у добуванні діамантів стали грати керівні особи урядових ангольських збройних сил. За роки контролю над родовищами діамантів УНІТА продавала діаманти як легально, так і нелегально. Серед покупців нелегальних діамантів, як пише «Global Witness», у ті часи були Бельгія (переважно), Ізраїль та широко відома компанія «Де Бірс».

Збройні конфлікти між урядовими військами та УНІТА забрали життя щонайменше 500 000 ангольців і ще тисячі отримали каліцтва через протипіхотні міни. Для влади вони підживлювались доходами від продажу нафти і діамантів, переважно від нафти, для УНІТА – від продажу золота, кави, продуктів дикої природи, деревини і діамантів, переважно від діамантів. Усі ці природні ресурси мають темну сторону і дають великий прибуток (*Global Policy Forum-a*, н. д.). Діаманти при цьому відіграють особливу роль. Вони є ефективним концентратором коштів. Невеличкий пакунок діамантів може коштувати багато мільйонів доларів. На відміну від інших ресурсів, наприклад нафти, його легко заховати, транспортувати й реалізувати. У період з 1992 по 1998 рік УНІТА одержала дохід від продажу діамантів щонайменше 3,72 млрд доларів США (*Partnership Africa Canada*, 2006).

З огляду на роль діамантів у фінансуванні УНІТА, ООН 12 червня 1998 року прийняла 1173-тю резолюцію Ради Безпеки (РБ), яка ухвалила заборону для усіх країн на прямий чи непрямий

мий імпорт діамантів з Анголи, які не пройшли контроль з боку вповноважених урядових ангольських органів. Ця резолюція стала першою резолюцією ООН, яка безпосередньо згадує діаманти в контексті фінансування військових дій в Африці.

Подальші (основні) заходи та результати втілення їх у життя, направлені на розрив зв'язку між діамантами і конфліктами, запроваджені після дати прийняття 1173-ї резолюції РБ ООН, включають таке (у хронологічному порядку):

07.05.1999. Прийняття резолюції РБ ООН 1237.

Ця резолюція констатувала, що попередня 1173-тя резолюція РБ ООН не припинила фінансування діяльності УНІТА. Для розробки подальших дій вона ухвалила рішення створити тимчасовий орган – Групу експертів ООН, якому надала мандат щодо збору інформації і проведення розслідувань обходу санкції РБ ООН, зокрема стосовно зброї, яку отримувала УНІТА (*Security Council resolution 1237, 1999*).

10.03.2000. Звіт Комітету РБ ООН про роботу Групи експертів ООН.

Відповідно до отриманого мандату, експерти провели роботу, заключним етапом якої став звіт голови Комітету РБ ООН Роберта Фаулера (Robert Fowler) від 10.03.2000 (*Global Policy Forum, 2000a*).

Група експертів довідалась, зокрема, про таке:

- запаси необроблених діамантів є основним засобом накопичення багатств для УНІТА;
- діаманти є важливим компонентом стратегії УНІТА щодо підкупу чиновників різних країн;
- основними країнами-шляхами контрабандних діамантів були Буркіна-Фасо, Габон, Заір (нині ДРК), Замбія, Намібія, Руанда, Того і ПАР;
- основний кінцевий пункт постачання контрабандних діамантів – Антверпен (Бельгія);
- основне джерело отримання зброї УНІТА – імпорт з країн Східної Європи (переважно з Болгарії та СРСР), які в результаті закінчення холодної війни та розпуску Варшавського договору мали надлишки зброї, пропонованої ними за цінами, нижчими від ринкових;
- основою арсеналу озброєння УНІТА є стрілецька зброя та легкі озброєння,

а з огляду на те, що УНІТА є насамперед повстанською силою, вона фізично і тактично мала можливість застосовувати саме таку зброю;

- УНІТА мала розгалужену мережу закордонних офісів і представників у Бельгії, Буркіна-Фасо, Габоні, Замбії, Кот-д'Івуарі, Намібії, Німеччині, Португалії, США, Того, Франції, Швейцарії;

- можновладні особи країн, де працювали представники УНІТА, таємно допомагали УНІТА в операціях торгівлі діамантами, постачання зброї та інших стратегічних товарів.

11–12.05.2000. Форум у Кімберлі.

11–12 травня 2000 року на запрошення уряду ПАР відбулась нарада представників країн-виробників діамантів півдня Африки за участі США, Великої Британії, Бельгії та «Де Бірс» з метою розглянути загрозу, яку становить для світової діамантової промисловості дорогоцінне каміння, що видобувається і контрабандою надходить до законних каналів. Нарада започаткувала процес розриву зв'язків між торгівлею необробленими діамантами та збройними конфліктами. Це був перший «Форум африканської діамантової промисловості», який за місцем його проведення (місто Кімберлі провінції Північний Кейп) та згаданим процесом дав назву «Кімберлійський процес».

Як зазначив колишній Голова Робочої групи експертів з діамантів КП Марк Бокстаел (Van Bockstael, 2020), головною темою форуму був розгляд технічних питань щодо можливостей перевірки справжності заявленого експортером походження діамантів. Форум розглядав й інші теми і завершився висновками і рекомендаціями, які через три роки розвинулись до ССКП. Учасники форуму досягли принципової угоди з питань створення глобальної системи сертифікації діамантів, необхідності існування незалежного контрольного органу для нагляду за реалізацією схеми сертифікації, кодексу поведінки учасників діамантової індустрії та створення робочої групи для вироблення рекомендацій щодо конкретних механізмів реалізації угоди (*Fact Sheet, 2000*).

21.09.2000. Міністерська зустріч у Преторії (ПАР).

Зустріч міністрів та інших представників провідних світових держав-експортерів, переробників й імпортерів діамантів.

За результатами зустрічі була прийнята Міністерська заява, яка містила перше офіційне формулювання терміна «конфліктні діаманти» – «необроблені діаманти, які незаконно продаються повстанськими рухами для фінансування своїх спроб скинути законні уряди» (*United Nations General Assembly, 2000a*).

01.12.2000. Прийняття резолюції РБ ООН 55/56.

Резолюція 55/56 з назвою «Про роль діамантів у розпалюванні конфліктів ...» (*On the role of diamonds in fuelling conflict: Breaking the link between the illicit transaction of rough diamonds and armed conflict as a contribution to prevention and settlement of conflicts*) була першою з низки однойменних резолюцій РБ ООН, які приймаються донині.

За словами голови засідання ООН, проєкт цієї резолюції виник як результат процесу, започаткованого на форумі в Кімберлі у травні 2000 року.

Прийняттю резолюції передувало обговорення її питань, що було висвітлено, зокрема, у пресрелізі засідання ООН (*United Nations General Assembly, 2000b*). Учасники висловили свої думки, які є, на наш погляд, дуже важливими.

Вони зупинились, зокрема, на такому.

Леутлвесте Ммуалефе (Leutlweste Mmualefe, Ботсвана): «Можливо, дехто може спокуситися стверджувати, що майже всі конфліктні діаманти виробляються головним чином в Африці для розпалювання конфліктів на цьому континенті. Розвиваючи цю думку, можна дійти до припущення про те, що конфліктні діаманти – це насамперед африканська проблема. Я хотів би одразу спростувати таку думку, оскільки ми цілком обгрунтовано переконані в тому, що ця проблема має міжнародні наслідки».

Сатіш Мехта (Satish Mehta, Індія): «Люди стають жертвами не діамантів, а зброї та озброєнь. Ми не повинні забувати цієї простої істини. Тому, перекриваючи джерела фінансування повстанських груп за допомогою блокування продажу конфліктних алмазів, ми повинні одночасно спрямовувати наші колективні зусилля на боротьбу з постачальниками та торговцями зброєю, які через свою жадібність або політичні міркування постачають зброю всім без винятку бунтівникам і терористам»;

Мартін Анджаба (Martin Andjaba, Намібія): «Проблема необроблених діамантів є не лише африканською проблемою. Це – глобальна проблема, яка торкнулася не тільки країн-виробників діамантів, а й тих, хто обробляє, експортує та імпортує діаманти. Вона має приховане значення для всієї діамантової галузі та для урядів всього світу».

Олусегун Апата (Olusegun Apata, Нігерія): «Компактність і анонімність діамантів зробили їх валютою хижаків у сучасній Африці».

Річард Холбрук (Richard Holbrooke, США): «Торгівля незаконними діамантами є проблемою не тільки Африки, Азії чи Європи окремо, це – глобальна проблема, яка вимагає глобального вирішення».

Ібрагім Камара (Ibrahim Kamara, Сьєрра-Леоне): «Кризу, що охопила Сьєрра-Леоне, Анголу та інші країни-виробники діамантів, не можна віднести ні до повстання, ні до громадянської війни. Вона була і залишається чистим бандитизмом, посиленням грабунками і жадібністю».

Жан-Давид Левіт (Jean-David Levitte, Франція, від імені Європейського Союзу та асоційованих держав): «Успіх у боротьбі з незаконною торгівлею не може бути досягнутий на чисто національній основі, це потребує розширення міжнародного співробітництва».

П'єр Хельг (Pierre Helg, Швейцарія): «Міжнародна система сертифікації необроблених діамантів має завдавати удару по незаконному обігу, корупції та шахрайству, не залишаючи жодних обхідних шляхів».

Як резюме з виступів представлених вище учасників можна зазначити таке.

Конфліктні діаманти – це не лише африканська проблема. Вона носить глобальний характер, має міжнародні наслідки, стосується, крім повстанців, ще й постачальників, торговців, усіх, хто обробляє, експортує та імпортує діаманти, застосовує їх для досягнення політичних цілей і власного кримінального збагачення, має приховане значення для всієї діамантової галузі і для урядів всього світу.

21.12.2000. Звіт Механізму моніторингу ООН.

Група експертів ООН, створена Комітетом РБ ООН під головуванням Роберта Фаулера, отримала багато інформації, але через брак часу залишилися

низка невирішених питань. Тому роботу Групи було продовжено запровадженням ООН «Механізмом моніторингу санкцій щодо Анголи» (далі – Механізм ООН). Механізм ООН надав свій заключний звіт, викладений у листі Голови Ради Безпеки (*Global Policy Forum*, 2000b).

Одна з цілей Механізму ООН полягала в тому, щоб пролити більше світла на взаємодію УНІТА з тінювими торговцями зброєю та перевізниками. Було встановлено, що основними перевізниками зброї були компанії, які належать росіянину Віктору Буту. Інтерпол виявив, що у Віктора Бута є п'ять паспортів, з яких два російських та один український, і що він володіє декількома транспортними компаніями. Батько його дружини свого часу обіймав високу посаду у КГБ Росії.

Для довідки зазначимо, що пізніше (поза строками роботи Механізму ООН) діяльність В. Бута висвітлювалась у багатьох інтернет-джерелах інформації. Крім Анголи, він продавав та постачав зброю військовим угрупованням і диктаторським режимам багатьох африканських країн, був звинувачений Бельгією у контрабанді діамантів, ймовірно був посередником «Росвооружения» та одним з важливих секретоносців Росії. У 2008 році його заарештувала влада США за постачання зброї колумбійським бойовикам і засудила на 25 років, але після 12 років в'язниці був звільнений за обміном ув'язненими між США і Росією, після чого відновив дії щодо постачання зброї, зокрема єменським бойовикам-хуситам, яких підтримує Іран. Ця «робота» В. Бута, пов'язана з владою Росії, продовжується і нині (Козловський, 2024).

Механізм ООН ще у 2000 році зробив такий висновок: «Існує багато спільних елементів щодо торговців зброєю, діамантами та авіаперевізниками, залученими до конфліктів. Не було б сюрпризом побачити появу тих самих імен, компаній і видів діяльності, пов'язаних з організованою злочинністю, що наживається на смерті, руйнуваннях і жадібності». Цей висновок залишається актуальним і сьогодні.

Після прийняття резолюції РБ ООН 55/56 КП провів ряд зустрічей у 2001–2002 роках у Намібії, Бельгії, РФ, Великій Британії, Анголі, Ботсвані та Канаді з метою розробки детальних пропозицій щодо становлення міжнародної схе-

ми сертифікації необроблених діамантів, які завершилися прийняттям у листопаді 2002 року Інтерлакенської декларації про затвердження ССКП та укладення міжнародної угоди про її одночасне введення в дію з 1 січня 2003 року в різних країнах, зокрема і в Україні.

КП зіграв велику позитивну роль. На кожній зустрічі країн-учасниць КП підкреслюють, що частка нелегальних діамантів від дати започаткування КП до цього часу скоротилася з 4–15 % (за різними оцінками) до 0,2 %. Можливо це так і є, проте залишилися суттєві проблеми, які не були вирішені.

Вищезгаданий форум GPF відзначив брак прозорості і незалежності моніторингових дій КП (*Global Policy Forum-b*, n. d.). Активні з початку діяльності КП неурядові організації-спостерігачі, такі як «Global Witness» і «Партнерство Африка Канада» (PAC, нинішня назва – IMPACT), у знак незгоди з політикою КП щодо «обілення» незаконних діамантів демонстративно залишили КП, «Global Witness» – у 2011 році, «Партнерство Африка Канада» – у 2017 році.

PAC у своєму звіті (*Partnership Africa Canada*, 2006) розкрив масштабну та систематичну контрабанду діамантів у Бразилії і Гайані, а також відмивання конфліктних діамантів Кот-д'Івуару через сусідні країни. На засіданнях, де відбувалось обговорення проблеми, КП «поводився як незацікавлений спостерігач, його реакція була прохолодною, запізнілою або була відсутня».

Більш серйозні порушення сталися у 2008 році у Зімбабве. Вони висвітлені у багатьох публікаціях. Зупинимось на звітах PAC (Smith, 2012), «Global Witness» (*Global Witness*, 2011) та незалежної правозахисної організації «Human Rights Watch» (*Human Rights Watch*, 2010).

Урядова армія Зімбабве захопила контроль над Маранге – одним з найбільших у світі родовищ діамантів, де в умовах «діамантової лихоманки» працювали близько 30 000 незалежних старателів. Сили безпеки Зімбабве встановили репресивний нагляд над родовищем, у ході якого вбили кілька сотень таких старателів та інших мирних громадян, зокрема з гелікоптерів. «Human Rights Watch» задокументувала, крім убивств, різноманітні знущан-

ня, тортури і примусову працю, зокрема дитячу. Державна служба безпеки Зімбабве була тісно пов'язаною з президентом країни Робертом Мугабе. Після відходу армії родовище було передано в концесію кільком компаніям, ряд з яких також був пов'язаним з Мугабе та високопосадовцями керованої ним партії ZANU-PF (від Zimbabwe African National Union – Patriotic Front). Усі вони та особисто президент Роберт Мугабе напряду отримували вигоду від позабюджетних доходів від продажу діамантів.

За відомостями PAC і «Global Witness», правляча еліта Роберта Мугабе, міжнародні торговці й злочинці вкрали діамантів на суму щонайменше 2 млрд доларів США. Доходи з Маранге, які могли б оживити економіку країни, що знаходиться в занепаді, були направлені в «паралельний уряд» з поліцейських, військових і урядових чиновників, лояльних Мугабе. Партія ZANU-PF відкинула доповідь PAC як політично вмотивовану.

США ввели санкції щодо експорту діамантів із Зімбабве і разом з Канадою закликали призупинити членство Зімбабве у КП, але КП не зробив цього через недосагнення консенсусу. Проти виступили Намібія, Росія і Південна Африка, які підтримували Мугабе. У листопаді 2009 року на засіданні КП було прийнято рішення не зупиняти продаж діамантів Зімбабве. Мотивація була простою – **камені Зімбабве не фінансують повстанців і тому не підпадають під формулювання конфліктних діамантів**. Це чітко підмітила і надала у пресу «Human Rights Watch», яка також зазначила, що контрабандні діаманти Зімбабве потрапляють на світовий ринок через Мозамбік та ПАР і змішуються у торгових партіях з закон-

ними діамантами. Таким чином, *«КП не справляється зі своєю основною місією – недопущення попадання "кривавих" діамантів на міжнародні ринки»*. Щодо невідповідності діамантів Маранге формулюванню КП про те, що конфліктні діаманти – це тільки ті, які використовуються повстанськими рухами, «Human Rights Watch» зазначила: **«не повинно мати значення, хто чинить зловживання»**.

Висновки

Визначення терміну «конфліктні діаманти» грає ключову роль у діяльності КП. Невідповідність збройних конфліктів, які пов'язані з діамантами, початковій дефініції терміна та загибель людей у ході конфліктів, які не стосуються повстанських рухів, не сприймаються КП як злочини.

Діаманти самі по собі не є ні конфліктними, ні кривавими. Вони набувають такого значення від дій людей, в основі психології яких лежать жадоба до влади, всіякої наживи, заради чого вони займаються бандитизмом, тортурами, насильництвом, вбивством людей. Життя інших людей для них нічого не значить. Не важливо, де діють бандити, – ангольці, які воюють в Африці і вбивають людей своєї країни, або росіяни, які воюють в Україні і вбивають мирних українців. Почерк у них один.

Матеріали архіву GPF, розслідування Групи експертів ООН, Механізму моніторингу ООН, правозахисних організацій «Partnership Africa Canada», «Global Witness» і «Human Rights Watch» показали, що зв'язок між діамантами і конфліктами стосується не тільки Африки, він має глобальний характер, не обмежується захопленням повстанськими групами африканських

територій, багатих на діаманти, родовищ діамантів та продажу чи обміну цього дорогоцінного каміння на зброю для повалення законних урядів. Крім повстанців, є ще багато інших гравців, залучених до тіньової діяльності з діамантами та іншими природними багатствами, – приховані торговці ресурсами і зброєю, контрабандисти, корумповані чиновники, транспортні оператори, а також урядові кола країн, які прагнуть встановити контрольовану військову присутність у регіонах видобутку корисних копалин, посилити свою владу і набути власних багатств. В умовах сучасних реалій до такого роду гравців треба додати уряди країн-агресорів, де діаманти залучають до фінансування війн та до наміру колонізації чи позбавлення суверенітету інших країн.

Діаманти стають конфліктними, якщо вони беруть участь у фінансуванні дій терористів, бунтівників, будь-яких суб'єктів, які використовують їх для фінансування військових операцій з політичних міркувань, а також ті діаманти, які є метою урядових корупціонерів, заради якої вони йдуть на вбивства, катування і грабунок населення своїх країн. Таке тлумачення конфліктних діамантів не міститься в документах КП, але воно впливає з реалій «діамантової сфери» життя.

Свою тіньову сторону мають будь-які цінні природні ресурси: нафта, газ, золото, діаманти тощо. Питання тільки в тому, на що можуть бути спрямовані кошти, отримані від використання ресурсів і продажу, – на розвиток та підвищення добробуту людства або на фінансування бандитизму, воєн, вбивств, встановлення законів кримінального світу, завоювання влади, особисте збагачення.

Використані джерела

- Інформаційний центр ООН (б. д.). http://www.africana.ru/unic/041026_illicit_diamonds_unic.htm. Дата звернення: 29.03.2019.
- Квасниця, В. М. (2024). *Діаманти України*. Наукова Думка.
- Козловський, В. (2024, 10 августа). Виктор Бут снова занялся торговлей оружием. BBC News. <https://www.bbc.com/russian/articles/ce8v2gylk5mo>
- Татарінцев, В. І. (2019). Кімберлійський процес: докладно для українських учасників алмазного ринку. Частина І. *Коштовне та декоративне каміння*, 96(1), 23–27.
- Челяк, С. (2025, 22 квітня). Як Росія колонізує Африку. Українська правда. <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/04/22/7508574/>.
- Fact Sheet. (2000, 21 July). *Illicit Diamonds and Conflicts: G-8 Economic Summit 2000 Okinawa, Japan*. https://1997-2001.state.gov/issues/economic/summit/000721_whfs_diamonds.html

- Global Policy Forum-a. (n. d.). *The Dark Side of Natural Resources*. Archive. (<https://archive.globalpolicy.org/the-dark-side-of-natural-resources-st.html>)
- Global Policy Forum-b. (n. d.). *Kimberley Process*. Archive. <https://archive.globalpolicy.org/security-council/dark-side-of-natural-resources/diamonds-in-conflict/33876.html>
- Global Policy Forum. (2000a, 10 March). *Final Report of the UN Panel of Experts on Violations of Security Council Sanctions Against Unita. The "Fowler Report"*. Archive. <https://archive.globalpolicy.org/component/content/article/202-sanctions/41606-final-report-of-the-un-panel-of-experts.html>
- Global Policy Forum. (2000b, 21 December). *Final Report of the Monitoring Mechanism on Angola Sanctions*. Archive. <https://archive.globalpolicy.org/security/sanction/angola/0012rprt.htm>
- Global Witness. (2011, 02 December). *Global Witness leaves Kimberley Process, calls for diamond trade to be held accountable*. Press Releases. <https://www.globalwitness.org/en/archive/global-witness-leaves-kimberley-process-calls-diamond-trade-be-held-accountable/>
- Human Rights Watch. (2010, 01 February). *Blood diamond*. Independent World Report. <https://www.hrw.org/news/2010/02/01/blood-diamond>
- Partnership Africa Canada. (2006, November). *Killing Kimberley? Conflict Diamonds and Paper Tigers*. Editor: (Josée Létourneau, Eds.). <https://archive.globalpolicy.org/images/pdfs/11papertigers.pdf>
- Security Council resolution 1237. (1999). Refworld. <https://www.refworld.org/legal/resolution/unsc/1999/en/92337>
- Smith, D. (2012, 12 November). *Report claims that revenue from Marange fields has been channelled into 'parallel government' loyal to Robert Mugabe. The Gardian Africa*. A report by Partnership Africa Canada. <https://www.theguardian.com/world/2012/nov/12/zimbabwe-diamonds-mugabe-marange-fields>
- United Nations General Assembly. (2000a, 21 September). *Ministerial Statement. Conclusions of the Ministerial meeting Pretoria*. <https://docs.un.org/en/A/55/638>
- United Nations General Assembly. (2000b, 01 December). *General assembly urges states to implement measures to weaken link between diamond trade and weapons for rebel movements*. Press Release. <https://press.un.org/en/2000/20001201.ga9839.doc.html>
- Van Bockstael, M. (2020, December). The World Diamond Council. News. *How diamond footprints found their way into the Kimberley process toolbox*. <https://www.worlddiamondcouncil.org/wdc-newsletter-35/>

References

- Chelyak, S. (2025, April 22). *How Russia Is Colonizing Africa*. *Ukrainska Pravda*. <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/04/22/7508574/> [in Ukrainian].
- Fact Sheet. (2000, 21 July). *Illicit Diamonds and Conflicts: G-8 Economic Summit 2000 Okinawa, Japan*. https://1997-2001.state.gov/issues/economic/summit/000721_whfs_diamonds.html
- Global Policy Forum-a. (n. d.). *The Dark Side of Natural Resources*. Archive. (<https://archive.globalpolicy.org/the-dark-side-of-natural-resources-st.html>)
- Global Policy Forum-b. (n. d.). *Kimberley Process*. Archive. <https://archive.globalpolicy.org/security-council/dark-side-of-natural-resources/diamonds-in-conflict/33876.html>
- Global Policy Forum. (2000a, 10 March). *Final Report of the UN Panel of Experts on Violations of Security Council Sanctions Against Unita. The "Fowler Report"*. Archive. <https://archive.globalpolicy.org/component/content/article/202-sanctions/41606-final-report-of-the-un-panel-of-experts.html>
- Global Policy Forum. (2000b, 21 December). *Final Report of the Monitoring Mechanism on Angola Sanctions*. Archive. <https://archive.globalpolicy.org/security/sanction/angola/0012rprt.htm>
- Global Witness. (2011, 02 December). *Global Witness leaves Kimberley Process, calls for diamond trade to be held accountable*. Press Releases. <https://www.globalwitness.org/en/archive/global-witness-leaves-kimberley-process-calls-diamond-trade-be-held-accountable/>
- Human Rights Watch. (2010, 01 February). *Blood diamond*. Independent World Report. <https://www.hrw.org/news/2010/02/01/blood-diamond>
- Kozlovsky, V. (2024, August 10). *Viktor Bout Has Returned to Arms Trading*. BBC News. <https://www.bbc.com/russian/articles/ce8v2gylk5mo> [in Russian].
- Kvasnytsia, V. M. (2024). *Diamonds of Ukraine*. Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Partnership Africa Canada. (2006, November). *Killing Kimberley? Conflict Diamonds and Paper Tigers*. Editor: (Josée Létourneau, Eds.). <https://archive.globalpolicy.org/images/pdfs/11papertigers.pdf>
- Security Council resolution 1237. (1999). Refworld. <https://www.refworld.org/legal/resolution/unsc/1999/en/92337>
- Smith, D. (2012, 12 November). *Report claims that revenue from Marange fields has been channelled into 'parallel government' loyal to Robert Mugabe. The Gardian Africa*. A report by Partnership Africa Canada. <https://www.theguardian.com/world/2012/nov/12/zimbabwe-diamonds-mugabe-marange-fields>
- Tataryntsev, V. I. (2019). The Kimberley Process: In-Depth for Ukrainian Diamond Market Participants. Part I. *Precious and Decorative Stones*, 96(1), 23–27 [in Ukrainian].
- United Nations General Assembly. (2000a, 21 September). *Ministerial Statement. Conclusions of the Ministerial meeting Pretoria*. <https://docs.un.org/en/A/55/638>

- United Nation General Assembly. (2000b, 01 December). *General assembly urges states to implement measures to weaken link between diamond trade and weapons for rebel movements*. Press Release. <https://press.un.org/en/2000/20001201.ga9839.doc.html>.
- United Nations Information Centre (n. d.). http://www.africana.ru/unic/041026_illicit_diamonds_unic.htm. Accessed March 29, 2019 [in Ukrainian].
- Van Bockstael, M. (2020, December). The World Diamond Council. News. *How diamond footprints found their way into the Kimberley process toolbox*. <https://www.worlddiamondcouncil.org/wdc-newsletter-35/>

UDC 327.8+339.1+549.211

V. Tatarintsev, PhD (Geol.), Deputy Director – Head of the Diamond Grading Department
E-mail: tat@gems.org.ua

State Gemmological Centre of Ukraine
38–44 Deghtyarivska Str., Kyiv, 04119, Ukraine

The shadow side of the diamond trade. Are conflict diamonds only an African problem?

The article provides a chronological analysis of the origins and development of the Kimberley Process (KP) and the emergence of the term “conflict diamonds.” The study covers the period from the 1990s to January 2003, when the KP officially began operating at the international level. The analysis is based on archival materials from the United Nations, under whose auspices the KP was established and operates, as well as from the human rights organizations Global Witness and Partnership Africa Canada, which played a pivotal role in shaping the initiative. The research also draws on reports by Human Rights Watch, which monitors human rights violations worldwide. The article demonstrates that the definition of “conflict diamonds” is central to the KP’s mission. It argues that the problem of conflict diamonds is not limited to Africa but is global in nature, involving a wide range of actors — from rebel groups to suppliers, traders, processors, exporters, and importers — who may use diamonds as instruments to achieve political aims. The paper emphasizes the profound implications of this issue for the entire global diamond industry.

Keywords: Kimberley Process, diamonds, conflict diamonds, market, shadow activity, Africa.